

VARGA ÁRPÁD

**A kiskorúak online aktivitásának
kriminológiai értelmezése,
különös tekintettel az állam és a szülők szerepére**

A gyermek- és fiatalkori online kriminalitással foglalkozó kutatások már többször vállalkoztak a bűnelkövetés okságának felfejtésére. E folyamat részeként a kriminológia egyre több, pszichológiai és szociológiai tényezőt is vizsgáló tanulmányt készített¹, amelyek célja elsősorban a gyermek- és fiatalkorúak online bűnelkövetéshez vezető útjainak feltérképezése és a konkrét bűncselekmények bekövetkezéének értelmezése. Készültek az életkor szerepét vizsgáló kutatások, illetve olyanok, amelyek e – gyakran kisebb súlyú, sőt büntetőjogi tilalmazottságot el sem érő – jogsértések mögött aggasztóbb, társadalmi szintű problémákat vélnek felfedezni.

A kriminológiai szemlélet másik aspektusaként megjelent továbbá az igény a jogi normasértések bekövetkezéében közreható tényezők feltérképezésére és az elkövetővé válás megelőzési lehetőségeinek konkretizálására. Ennek oka, hogy a közösségi média megjelenése, a blogszféra fejlődése és a csevegőalkalmazások elterjedése, az okoseszközök konvergenciájával együtt számos olyan interakció létrejöttéért felelős, amelyekben a gyermekek már nem csupán áldozatokként, hanem a jogsértések elkövetőiként is megjelennek.

A XX. század végére, illetve a XXI. század elejére a kiskorúak online jelenlétével foglalkozó szakemberek felismerték, hogy a társadalmi kapcsolatok alakításában a technológia újdonságként jelent meg. A kriminológia számára vizsgálendő tényezők száma és az online rendszerek jelentősége megnövekedett, új bűnelkövetési mintázatok rajzolódtak ki.² A fogyasztói társadalomba való korai belépés és az online kommunikációs csatornák könnyebb hozzáférhetősége a gyermek piaci fogyasztóvá degradálását eredményezte. A web 2.0 interaktív felületeinek fejlődése és a gyermekek eszközhasználatá-

¹ Lásd például Thomas J. Holt (ed.): *Crime Online: Correlates, Causes, and Context*. 2nd Edition. Carolina Academic Press, Raleigh, 2012.

² Csemáné Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori kriminalitás. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 649–650. o.

nak terjedése pedig együtt járt az általuk elkövetett online jogsértések gyarapodásával is.³

Az online tér integratív fejlődésével e cselekmények – legyenek akár polgári, akár büntetőjogot sértők – mind az állam, mind a társadalom részéről új kérdéseket vetettek fel. Megjelent egy olyan gyermekvédelmi szemlélet, amely az infokommunikációs eszközöket a kiskorúak szempontjából potenciális veszélyforrásként kezeli, ezért a gyermekvédelem és az oktatás eszközével kívánja elősegíteni a fiatalok tudatos és védelemközpontú internethasználatát. E gyakorlat elsősorban a közösségi média felületeinek és a különböző csevegőalkalmazások, videó- és képmegosztó portálok felelős használatának népszerűsítésében nyilvánul meg.

Ilyen például az Európai Unió által támogatott Safer Internet Program⁴, de a civil szerveződések közül az UNICEF is célul tűzte ki a gyermekvédelem e szemléletének kiterjesztését. Magyarországon pedig a Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, illetve nemzeti bűnmegelőzési stratégiánk és a jelenleg is zajló Digitális jólét program is tartalmaz rendelkezéseket e tárgyban. A tudatosítás azonban általánosan az online jogsértések, így különösen a pedofil bűncselekmények, a zaklatás, illetve az adatokkal való visszaélés megelőzésére, illetve általánosabban a gyermekek elővigyázatosságának és a digitális írástudásuk erősítésére terjed ki.

Tanulmányomban ennek okán a kiskorúak információs ártalmak elleni védelmének az előző bekezdésekben röviden ismertetett szemléletén túllépve a gyermekek elkövetői szerepének kérdésére kívánok nagyobb súlyt fektetni. Célom a kiskorúak által elkövetett online jogsértések egyes megelőzési szemléletű aspektusainak felvetése, amely során vázolok egy – az online kriminológiai kutatások által tesztelés alatt álló – elméleti keretet, majd körüljáróm az állami szerepvállalás azon indokait, amelyek segíthetnek értelmezni a szülők feladatait a gyermekek online jogtudatossága felé vezető úton.

Írásom továbbá a kiskorúak online védelmében is alkalmazható médiajog és az állam szerepének – általam preferált – értelmezése közötti kapcsolatot is fel kívánja villantani, szintén a gyermekek online jogtudatosságának elősegítése érdekében. Ezen elképzelésem alátámasztására a médiajog gyermekvédelmi rendszerének alapjait tekintem át, amelynek indoka a médiatudodo-

³ Sajnos jelenleg a mérhetőség problémáinak (látencia) következtében ennek valódi helyzetéről azonban felelőtlenség lenne beszélni. Ennek okairól lásd bővebben Parti Katalin – Kiss Tibor: Informatikai Bűnözés. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): i. m. 502–503. o.

⁴ A gyermekbarát internet európai stratégiája. A bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a tanácsnak és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0196&from=EN>

mány és az online bűnmegelőzés igényének számos kapcsolódási pontja, különös tekintettel a közösségi média működésének – máig polémia tárgyát képező – jogi megítélésére.⁵

Tanulmányomban végül az Európai Unió tevékenységének rövid áttekintésén, illetve Magyarország digitális gyermekvédelmi stratégiájának és nemzeti bűnmegelőzési stratégiájának elemzésén keresztül vázolom az állami iránymutatások jelenlegi helyzetét, ami segíthet megérteni a gondolatmenetben ismertetett szerepvállalások kívánatos irányát, illetve rávilágíthat a médiajog gyermekvédelmi igénye és a kiskorúak online bűnmegelőzése közötti kapcsolatokra, valamint a közöttük fennálló eltérésekre.

Elméleti alapvetés

Neutralizáció és függetlenedés

Az online tér társadalomalakító hatásainak megvalósulása egyértelművé tette, hogy az internet a gyermekek mindennapjainak alakítójává válik. A korábban ismeretlen közösségi hálózatok megjelenése együtt jár a folyamatos jelenlét kényszerével, az intim szféra eltűnésével, az érzelmi inkonzisztenciával, sőt gyakran szorongással, illetve a fiatalok kényszerszerepekbe és áldozati szerepbe sodrásával fenyeget.⁶

A virtuális térben aggodalomra okot adó jelenséggé vált a hagyományos interakciókban meglévő morális gátak feloldódása, a személytelenség, és az anonimitás, amely megkönnyíti az áldozattól való elhatárolódást, valamint csökkenti a jogsértésekkel okozott károk súlyának elfogadását és az elkövető saját tetteinek realizálását.⁷

Az online kriminalitásért való felelősségvállalás – az online tér devianciáit vizsgáló szakemberek szerint – súlyos neutralizációs hatásokat szenved el, amelyek csökkentik az online bekövetkezett jogsértések devianciaként való elfogadását.⁸ A neutralizáció ez esetben a *Grasham Sykes* és *David Matza*

⁵ Erről lásd bővebben Papp János Tamás: Az én házam az én váram. A szólásszabadság érvényesülése a közösségi médiában. In: Koltay András – Török Bernát (szerk.): Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 3. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 403–425. o.

⁶ Csemáné Váradi Erika: i. m. 650. o.

⁷ Subrahmanyam Kaveli – Patricia M. Greenfield: Online Communication and Adolescent Relationships. *The Future on Children – Children and Electronic Media*, vol. 18, no. 1, 2008, pp. 119–203.

⁸ Joshua L. Smallridge – Jennifer R. Roberts: Crime Specific Neutralizations: An Empirical Examination of Four Types of Digital Piracy. *International Journal of Cyber Criminology*, vol. 7, iss. 2, 2013, pp. 126–127.

által megalkotott neutralizációs technikákkal szemléltethető. Ennek lényege, hogy a felelősség, az okozott sérelem és az áldozat tagadása, valamint a bírálók bírálása és a magasabb értékekre hivatkozás technikái a jogsértés után semlegesítik az elkövetőben felvetődő morális aggályokat.⁹ Ugyanakkor különbség lehet a gyermekeknél, hogy az online kommunikációs technológiák esetén ez a fajta „függetlenedés” nem abból ered, hogy az elkövető tisztában van a társadalom elítélésével, a szégyen és a büntudat érzésével, amelyektől elhatárolódik, sokkal inkább arról lehet szó, hogy alapvetően absztrakt, megfoghatatlan szabályokként jelennek meg a társadalomban fennálló jogi normák, így azok tilalmazottsága is relativizálódik a cselekvőben.¹⁰ A jogsértés felismerése emellett gyakran nem jár együtt annak befejeztével sem.¹¹

Parti Katalin szerint az áldozati és elkövetői oldalon is esélyes a valóság torzult értékelése és a viselkedés- és személyiségtorzulás kockázata.¹² A jogsértést elkövető személy neutralizációjának forrása az online térben így valójában a jogi normák „élővé” tételének hiánya lehet, amelyet erősít a felelőségre vonás elmaradásának nagy valószínűsége.

Míg a jogi normák tudatosítása a gyermekek nevelése során a valós társadalmi viszonyokban esszenciális és kívánatos, addig az online tér viszonylagos és kevésbé ismert keretei között nem egyértelmű követelmény. Az online elkövethető jogsértések bekövetkezése esetén a cselekvés jogi tilalmazottsága így az elkövetőben a hétköznapi viszonyokhoz képest kevésbé vagy egyáltalán nem tudatosul.¹³ Ezt úgy is értelmezhetjük, mintha szétválnának a való világ és az internet normái és értékei, ami egyes internethasználókat kapcsolatba hoz a kiberbűncselekmények elkövetésével.¹⁴

A kontrolllok szerepe

Amikor az online bűnözés oksági viszonyait nézzük, a bűncselekmény bekövetkezéséhez vezető utakat is meg kell vizsgálnunk. Ha abból indulunk ki,

⁹ Grasham M. Sykes – David Matza: *Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency*. *American Sociological Review*, vol. 22, no. 6, 1957, pp. 664–670.; Joshua L. Smallridge – Jennifer R. Roberts: i. m.

¹⁰ Lásd Varga Árpád: *Számítástechnikai bűnözés és elkövetők. A bűnelkövetővé válás okainak és jellemzőinek vizsgálata*. OTDK-dolgozat. Kézirat. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2014.

¹¹ Joshua L. Smallridge – Jennifer R. Roberts: i. m. 127. o.

¹² Parti Katalin – Kiss Tibor: i. m. 503. o.

¹³ Joshua L. Smallridge – Jennifer R. Roberts: i. m. 127. o.

¹⁴ Ez a felfogás a K. Jaishankar által 2008-ban megalkotott héttényező „space-transition theory” utolsó eleme. Lásd Karuppanan Jaishankar: *Space transition theory of cyber crimes*. In: Frank Schmalleger – Michael Pittero (eds.): *Crimes of the Internet*. Prentice Hill, Upper Saddle River, 2008, pp. 283–301.

hogy a gyermekek által elkövetett jogsértések bekövetkeztét egyaránt befolyásolják a személyben lévő és a társadalmi tényezők, át kell gondolnunk a kontrollok szerepét. A kriminológia egyes teoretikusai számára¹⁵ az önkontroll, míg *Travis Hirschi* korábbi elméletében a társadalmi kontroll hiánya hat a bűnözésre.¹⁶ A bűnözés általános elméletének szemüvegén keresztül¹⁷ szemlélve társadalmi létünk velejárója azoknak a normatív szabályoknak az elsajátítása és bensővé tétele, amelyek jogi és erkölcsi értelemben is meghatározzák a társadalmat.

A kontrollelméletek alkalmazhatóságát az online viszonyok tekintetében erősíti, hogy állításuk szerint az emberek a társadalmi lét szabályait, a kontrollokat kialakító normákat a társadalom formális, de főképp informális intézményein keresztül képesek csak megfelelően elsajátítani, amelyek közül a család, illetve a családhoz való kötődés kiemelt szerepet kap.¹⁸

Fontos kiegészítés végül, hogy az anonimitás érzete miatt a felhasználók hajlamosabbak olyan tevékenységekre, amelyeket az offline világban maguk is elfogadhatatlannak találnának. Az anonimitásérzet mellett mögöttes magyarázó tényező lehet az individuum előtérbe kerülése és a közösség érdekeinek háttérbe szorulása, az önkontroll és a gátlások csökkenése, valamint a támogató környezet is.¹⁹ Az empirikus kutatások²⁰ továbbá kimutatták, hogy a kontrollok alacsony szintje esetén az elkövetők gyakrabban kerülnek kapcsolatba az online zaklatással, gyakrabban töltenek le online pornográfiát, követnek el digitális kalózkodást és online gazdasági bűncselekményeket. Ez esetben különösen érdekes, hogy a kontrollok és az online jogsértések közötti kapcsolat a kiskorúak esetében is fennáll.²¹

Összességében – amennyiben az online kommunikációs formák sokszínűségére és azok bonyolultságára gondolunk – a neutralizáció csökkentése és a kontrollelméletekben hangsúlyozott normakövetés kialakításának kiemelt

15 Travis C. Pratt – Francis T. Cullen: The empirical status of Gottfredson and Hirschi's general theory of crime: A meta-analysis. *Criminology*, vol. 38, 2000, pp. 931–964.

16 Michael R. Gottfredson – Travis Hirschi: *A General Theory of Crime*. Stanford University Press, Stanford, 1990

17 Uo.

18 Lásd Travis Hirschi: *Causes of Delinquency*. University of California Press, Berkeley, 1969; Michael R. Gottfredson – Travis Hirschi: i. m.

19 Marcus Rogerst idézi Parti Katalin – Kiss Tibor: i. m. 508. o.

20 Lásd például Thomas J. Holt – Adam M. Bossler – David C. May: Low self-control, deviant peer associations, and juvenile cyberdeviance. *American Journal of Criminal Justice*, vol. 37, 2012, pp. 378–395.

21 Thomas J. Holt – Adam M. Bossler: *Cybercrime in Progress. Theory and prevention of technology-enabled offences*. Routledge, New York, 2017, 84. o.

szereplője a család. Az online térben jelenlévő jogi viszonyok tudatosításának, valamint azok szocializációba való beépítésének az online térben is főszerephez kell jutnia. A gyermek tudatos és jogkövető online magatartásának bensővé tételére részben a gyermek nevelése, gondozása során kell figyelmet fordítani. A gyermek online szocializációja így bizonyos részben a szülő eszközürendszerének függvénye, amit a későbbiekben egyéb intézmények (például oktatás) szerepvállalása egészít ki.²²

A kriminológia e két elméletének online térre konvertálása tehát világossá teszi számunkra, hogy a gyermekek online jogsértései a szülők szerepének konkretizálásával is csökkenthetők. E szerepek meghatározásához azonban az állam online térhez való viszonyának értelmezése és a megfelelő szemléletmód kiválasztása szükséges.

Az állam szerepe és a szülő tudatosítási feladata

Az online jogsértések kriminológiai értelmezése és a megelőzési stratégiák elhelyezése érdekében az elkövetői szerepekkel kapcsolatos elméleti megalkotáson túl át kell tekintenünk az állam szerepének kérdéseit.

A számítógépes rendszerek, kommunikációs alkalmazások és különösen a közösségi média nem pusztán új ingereket hozott a társadalomba, hanem újraértelmezte a kommunikáció legtöbb formáját is, amely folyamat ellenére a jogi normák – az előbbieken olvasható különböző (neutralizáció, anonimitás, deszenzitizáció) hatások következtében – jelenleg kevésbé érzékelhetők. E normák értelmezhetővé tétele részben az állam, részben a szülő feladatává válik. A kontroleméletekből, illetve azok online térbe helyezett interpretációiból kiindulva állítható, hogy a gyermek erkölcsi fejlődéséért felelős személy feladata²³ azoknak az alapvető jogi és „íratlan” normáknak a bensővé tétele, amelyek segítenek a társadalomba való beilleszkedés során.

A szülőknek a technológia fejlődésével, illetve minden egyéb olyan új jelenséggel kapcsolatosan, amelyek a gyermekeket közvetlenül érintik, bizonyos kötelezettségeik vannak. A szülő nevelési kötelezettségének keretén belül újabb nehézségekkel néz szembe. Bár ez a követelmény nem lehet pusztán elvont, erkölcsi kívánalom a szülő irányába, annak eszközürendszere és a szükséges tudás jelenleg még nem áll rendelkezésre. Az online rendszerek

²² E szinten kiemelt jelentőségű az oktatási rendszer szerepe, jelen tanulmányban azonban ennek vizsgálatára nem térek ki.

²³ Az alaptörvény XVI. cikkéből levezethetően.

használatának tudatosítása, valamint a jogszabályok értelmezése és értelmezhetővé tétele ezért elsősorban az állam feladata.

E feladatok konkretizálásának legmegfelelőbb eszköze – a médiatartalmak és az online tér közötti számos hasonlóság következtében – a médiajog kiskorúvédelmi rendszerének kiterjesztése az online térre.

A kompetenciák átadásához és e kérdéses helyzet rendezéséhez két szemléletmód egymás mellé tétele szükséges: a gyermekek online jogsértéseinek megértéséhez és megelőzéséhez szükségünk van a hazai médiajog gyermekvédelmi szabályrendszerének online térbe való adaptálására, illetve át kell gondolnunk a bűnmegelőzés online jogsértésekkel kapcsolatos szemléletmódját. Fontos továbbá e két szabályrendszer egymáshoz való viszonyának értelmezése is.

A médiajogi analógia lehetősége

A médiajog a gyermekek online védelméről, illetve a gyermekek által elkövetett jogsértésekről nem értekezik, a médiatartalmakkal kapcsolatos kiskorúvédelmi szabályrendszere azonban a gyermekeket érő hatások tekintetében – a gyermekek jogsértéseinek megelőzésétől eltérő indokból – mégis fontos tanulságokkal szolgál.²⁴

A médiajog felértékelődése az online térben és az információáramlás színtereinek átalakulása számos megoldandó kérdés elé állította mind a jogi, mind a társadalomtudományi szakembereket. Az online médiatartalmak gyermekvédelmi szabályozásának megteremtése e folyamatban a jogalkotóra hárult.

A feladat részeként az állam a klasszifikációs szabályrendszer kialakításával nyitotta meg az utat az online gyermekvédelem irányába. Itt a lineáris média tartalmainak besorolása mellett megjelent az online tartalom besorolásigénye is. Mindkét szabályozás alapját a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény (Smtv.) 19. § (5) bekezdése tartalmazza, amelyet a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (Mttv.) 9–11. §-a bont ki részletesebben. E szabályozás két kategóriát különböztet meg a kiskorúakra gyakorolt hatás függvényében: a súlyosan károsító és a veszélyeztető tartalmakat.²⁵

²⁴ A média és a bűnözés kapcsolata a kriminológiában elsősorban a médiahatások kutatásában jelenik meg. A kutatások központjában így az áll. Lásd Virág György: Bűnözés és média. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévy Miklós (szerk.): i. m.; Yvonne Jewkes: Media and Crime. 3rd edition. Sage Publications Ltd., London, 2015

²⁵ Koltay András – Lapsánszky András (szerk.): A médiaszabályozás kommentárja. Complex Kiadó, Budapest, 2011, 51. o.

A szabályozás a médiaszolgáltatás jellege szerint is differenciált, eltérő szabályozás vonatkozik a lineáris és a lekérhető médiaszolgáltatásokra. A lineáris médiatartalmak tekintetében a súlyosan károsító médiatartalmak közzétételét tiltja az Smtv., míg a lekérhető médiaszolgáltatások esetében ilyen korlátozás nincs, hiszen ez esetben a tartalmakhoz való egyéni/egyedi (aktív) hozzáférés lehetősége áll fenn.²⁶

A védelem tekintetében is eltérések vannak: míg a lineáris médiaszolgáltatásokban kötelezően alkalmazandók olyan eszközök, mint például a műsor-szerkesztési követelmények, figyelemfelhívás, vagy a közzétételi tilalom, addig a lekérhető szolgáltatások esetén ezek egy részét nem kell alkalmazni, ha *„hatékony műszaki megoldással biztosítható, hogy az adott káros tartalomhoz kizárólag csak meghatározott életkort betöltött személyek férhetnek hozzá”*²⁷.

Az online tér gyakorlati szabályozása elsősorban tehát a klasszifikáción keresztül valósult meg, amelynek hat kategóriájából az utolsó kettő esetén válik lehetővé a lekérhető médiatartalmak (például online tartalmak) gyermekvédelmi szempontú korlátozása is. E tekintetben az Smtv. 19. § (2) bekezdése szerint *„lekérhető médiaszolgáltatásban megjelenő azon médiatartalom, amely súlyosan károsíthatja a kiskorúak szellemi, lelki, erkölcsi vagy fizikai fejlődését különösen azáltal, hogy pornográfiát vagy szélsőséges, illetve indokolatlan erőszakot tartalmaz, csak oly módon tehető a nyilvánosság tagjai számára elérhetővé, amely biztosítja, hogy kiskorúak rendes körülmények között nem férhetnek hozzá”*²⁸.

Az Smtv. szabályai az Mttv. 11. §-ában kifejtve teszik kötelezővé a lekérhető médiatartalmak esetén az V.²⁹ és VI.³⁰ kategória alkalmazását. E két kategória esetén a törvény a hozzáférés hatékony műszaki megoldással történő korlátozását írja elő. Míg a lineáris médiaszolgáltatások esetén a gyermekvédelem további garanciája a műsorok közvetítési időszakának korlátozása, addig a lekérhető szolgáltatások esetén ez érthető okok miatt nem szükséges.

Mindkét médiaszolgáltatásnál a Médiatanács klasszifikációs ajánlása ad iránymutatást a jogszabályban meghatározott kategóriák szerinti műsorbesoroláshoz. Az internetes tartalmak esetén továbbá kiemelt szerephez jut az em-

26 Uo.

27 Uo.

28 Smtv. 19. § (2) bek.

29 *„[...] alkalmas a kiskorúak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődésének kedvezőtlen befolyásolására, különösen azáltal, hogy meghatározó eleme az erőszak, illetve a szexualitás közvetlen, természetes ábrázolása [...]”*.

30 *„[...] a kiskorúak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődésének súlyos károsítására, különösen azáltal, hogy pornográfiát vagy szélsőséges, illetve indokolatlan erőszakot tartalmaz [...]”*.

lített kategóriába eső tartalmak szabályozása, így az Mttv. tartalmaz rendelkezéseket³¹ a szükséges műszaki megoldások kialakításának feltételeiről is, amelyeket a Médiatanács ajánlásában³² konkretizál.

A médiaszabályozás egyik célja a gyermekeket érő káros hatások csökkentése, amely a gyermekek egészséges szellemi, erkölcsi és lelki fejlődésének elősegítésére hivatott.³³ E célt érzékelteti a Médiatanács klasszifikációs ajánlásának bevezetője is, amely szerint: „*A kiskorú különös védeltségét az indokolja, hogy nem lehet kiindulni a befogadó reális értékítéletéből, abból, hogy a látottakat megfelelő módon, megfelelő értékrend alapján elemzi és értékeli, hiszen a kiemelt védeltséget éppen az indokolja, hogy a kiskorúak a végleges értékrend kialakításának folyamatában vannak. Ez adja a személyiségfejlődésük sérülékenységet, egyúttal ez indokolja a különleges védelmüket is.*”³⁴

A médiaszabályozás, így különösen a besorolási rendszer, irányt mutathat számunkra az online tér ártalmaitól való védeltség kialakítása mögött húzódo elvek felsorakoztatásához, annak ellenére, hogy míg a médiajog a gyermekek veszélyeztetettségét a káros és veszélyeztető tartalmak hatásaiban látja, így ők mint „áldozatok” szerepelnek, addig az általam képviselt kriminológiai szemlélet a gyermekek veszélyeztetettségét az általuk elkövetett jogsértésekhez vezető utakban is azonosítja.

A médiajogi szemlélet e kriminológiai alkalmazhatóságát támasztja alá egyebek között, hogy az Alkotmánybíróság még 2005-ben a rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény (Rttv.) kiskorúak védelmére vonatkozó szabályainak vizsgálatával segített eldönteni azt a kérdést³⁵, hogy a jogalkotó megfogalmazhat-e a kiskorúak szellemi és erkölcsi fejlődésének védelméhez kötődő konkrét szabályokat.

Az alkotmányossági vizsgálat azzal az érveléssel indult, miszerint a törvény rendelkezései az – akkor még hatályos – alkotmány 67. § (2) bekezdésébe,

31 Mttv. 10. § (6) bek.

32 Ajánlás a kiskorúak védelmében a lineáris és lekérhető médiaszolgáltatások esetén alkalmazandó hatékony műszaki megoldásokra. http://nmhh.hu/dokumentum/162607/hatekony_muszaki_megoldasok_kiskoruk_vedelmeben.pdf

33 Nyakas Levente: A kiskorúak védelme az analóg és a digitális világ határán. In: Stachó László – Molnár Bálint (szerk.): A médiaerőszak. Tények, mítoszok, viták. Századvég–Mathias Corvinus Collegium, Budapest, 2009

34 A Médiatanácsnak a médiatartalmak korhatár-besorolásánál irányadó szempontokról, az egyes műsor-számok közzététele előtt és közben alkalmazható jelzésekről, illetve a minősítés közzétételének módjára vonatkozó jogalkalmazási gyakorlat elvi szempontjairól szóló 1037/2011. (VII. 19.) számú határozata. http://nmhh.hu/dokumentum/1456/klasszifikacios_ajanlas_20110719.pdf

35 1123/B/2005. AB hat.

vagyis a szülőknek a gyermekük nevelése megválasztásához való jogába ütköznek. „A testület megállapította, hogy az állam intézményvédelmi kötelezettségét megalapozó rendelkezéseket nem a szülők oldaláról, hanem a gyermekek megfelelő szellemi és erkölcsi fejlődéséhez fűződő jogából kiindulva kell vizsgálni. Az Rttv. rendelkezései a szülők nevelési jogára nem tartalmaznak korlátozásokat, mivel kizárólag a műsorszolgáltatókat kötelezik, a szülő számára kizárólag tájékoztatásul szolgálnak, így nem sértik az Alkotmány 67§-át.”³⁶

Az Alkotmánybíróság e határozatának tanulságait levonva elképzelhető, hogy az állam jelentős megszorításokkal és eltérő jogszabályokon keresztül ugyan, de meghatározhat kötelezettségeket, amelyek célja – akár az online tér szereplőinek szabályozásán keresztül, akár más eszközökkel – a szülők számára olyan „mankók” beépítése a gyermekek infokommunikációs eszközhasználatába, amelyek azok egészséges lelki és erkölcsi fejlődésének elősegítését, így áttételesen az online jogsértések megelőzését szolgálhatják.³⁷

A médiaszabályozás gyermekvédelmi rendszerének gerince az előbbiekben olvasható gondolatmenet értelmében a gyermekek médiafogyasztáson túlmutató interakcióira is alkalmazható lehet. Mindez a *Nyakas Levente* által szemléltetett három védelmi pillér újraértelmezésén keresztül kap értelmet.³⁸ E rendszer, amely a demokratikus társadalmak gyermekvédelmi igényeit a digitális korban is értelmezhetővé teszi, annak kriminológiai szempontú átalakításával alkalmazható a digitális jogtudatosság gyermekvédelmi szerepének meghatározására.

A szerző által vázolt három pillér tartalmazza az állami szabályozást, a káros vagy potenciálisan káros médiatartalmakat létrehozó és közzétevő médiaipart, valamint a kiskorúak felett felügyeletet gyakorló személyeket, így vizsgálatunk esetében a szülőt.³⁹ A rendszer a közösségi média és egyéb online kommunikációs csatornák használata során nem a médiajog keretrendszeré-

³⁶ Koltay András – Szikora Tamás: A közérkölc és a kiskorúak védelme. In: Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): Magyar és európai médiajog. Wolters Kluwer, Budapest, 2013, 280. o.

³⁷ A médiaszabályozás kiindulópontja, hasonlóan a média és bűnözés kapcsolatát vizsgáló kutatásokhoz, alapvetően az, hogy „*vajon okoz-e, illetve ha igen, milyen mértékben antiszociális, deviáns vagy kriminális magatartást a médiafogyasztás*”. E tekintetben a médiajog és a kriminológia célrendszere ezen a területen összekapcsolódik. A gyermekek által elkövetett online jogsértések tekintetében azonban mindkét szemlélettől el kell távolodnunk, és az online magatartásokat nem a médiahatások viszonyrendszerében, hanem autonóm tényezőként kell szemlélnünk. Természetesen az online tér működésében nagy szerep jut a médiának, azonban a jogsértések kérdését érdemes ettől függetlenül kezelnünk.

³⁸ Nyakas Levente: i. m. 303. o.

³⁹ Uo.

ben értelmezhető ugyan (hiszen annak hatálya e területre nem terjed ki), az állam és a szülő szerepvállalása kereteinek meghatározása tekintetében azonban izgalmas kérdés.

Az első védelmi pillér az állam által alkotott médiaszabályozás gyermekvédelmi részletszabályokon keresztül hivatott ellátni feladatát. A gyermekek online védelmének kialakításához, illetve online szocializációjukhoz ez viszont nem elégséges. A médiatartalmak szabályozása mellett – hiszen a web 2.0 lényege a kétoldalú kommunikáció – hangsúlyt kell helyezni olyan egyéb állami szabályok (akár csak iránymutatások)⁴⁰ megalkotására, amelyek a gyermekek online interakciónak értelmezéséhez nyújtanak segítséget. Az állam szerepe e tekintetben tehát kettős lehet: egyrészt feladata a megfelelő megelőzési és tudatosítási programok kialakítása és a jogszabályok „élővé” tétele, másrészt vállalkoznia kell „mezoszinten” a jog- és normatudatosság tekintetében fontos szabályok, ajánlások létrehozására, konkretizálására és kiterjesztésére a gyermekek megfelelő erkölcsi és szellemi fejlődésének elősegítése céljából.

Az egyenlet második eleme az audiovizuális iparági szabályozás, amely az állami regulációt egészíti ki. Ennek részei egyebek között az önszabályozás, a belső szakmai-etikai kódexek, illetve a műsorpolitikai elvek.⁴¹ A médiaszolgáltatók e szerepkörének átgondolásával, illetve azok tartalomszolgáltatókra, tárhelyszolgáltatókra, közvetítő szolgáltatókra vonatkoztatásával egy hasonló modellt kaphatunk, amely – más szereplőkkel ugyan, de azonos struktúrájával – kiterjeszhető egészen a kriminológia számára is dekódolható bűnmegelőzés és online jogtudatosítás problémaköréig. A médiajogtól elrugaszkodva, de a jogalkotó gyermekvédelmi céljait szem előtt tartva ekként megkaphatjuk az online tudatosítási rendszer fő alakítóinak halmazát.

A gyermekek online jelenlétének védelme során a szülők számára hasznosítható tudás megteremtése – a médiajog e gyermekvédelmi struktúráját alapul véve – a második pillér feladata, hiszen az az állam szerepvállalása mellett segíthet a gyermekek online szocializációja során felvetődő terhek megosztásában, és olyan tudásbázist építhet ki, amely a kommunikációjuk minőségét pozitívan befolyásolhatja. Tekinthetjük ezt a gyakorlatban akár a közösségi média oktatási feladatainak is, amely a tartalmak szűrése mellett az

⁴⁰ Lásd a *Kontrollok szerepe* alcím alatt.

⁴¹ A védelmi rendszer működését lásd még Nyakas Levente: A hatékony védelem kérdése a digitális környezetben – kitekintés a kiskorúak védelmével kapcsolatos európai szabályozói tapasztalatokon keresztül. In: A kiskorúak védelme a médiaszolgáltatásokban. Budapest, Alkalmazott Kommunikáció-tudományi Intézet, Budapest, 2007, 52–58. o.

http://www.mediatudor.hu/download/tudastar_szakmai_rendezyenyek_kiskoru_vedelem.pdf

aktív magatartások következményeire való felhívást hivatott szolgálni. Az online kommunikációs platformok e szerepeinek – akár önszabályozáson keresztüli – kialakítása így segíthet, hogy az online térben manifesztálódó jogi normák megismerése általános kíváncsalmá váljon, ami a médiaszabályozáson kívül (ugyanazon elvből eredően, de túllépve a médiatartalmak körén) egyéb adekvát feladatokat állíthat az állam, illetve a szolgáltatók elé.

Végül harmadik pilléreként a családi-nevelői szint – amely a gyermekvédelem egyik legfontosabb, mégis legtörékenyebb eleme – kap hangsúlyt a médiajog védelmi struktúrájában. Ezen a szinten hivatott a szülő kiválasztani azokat a médiatartalmakat, amelyek az állam, a médiaszabályozás és a szolgáltatók ajánlásai alapján a megfelelő, illetve még nem káros impulzusokat közvetítik a gyermekeknek.

A családi-nevelői szint segíthet a hagyományos, a gyermekek egészséges szellemi, erkölcsi és lelki fejlődését szolgáló normákat, illetve a jogszabályok betartása melletti érveket az online tér relativizált közegében is értelmezni.

Ahogy Nyakas Levente tanulmányában jelzi: „*a szülői szabályozó funkció [fontos], hiszen a kiskorúak védelmét biztosító, állam által alkotott normák csak úgy érvényesülhetnek és nyernek értelmet, ha szülő és gyermek kapcsolata szoros*”⁴². A szülői szint működésének elősegítése így az állam és a szolgáltatók közös feladata, amely hasonló a médiaszabályozáshoz, mindamellet nem korlátozható kizárólag erre.

A szülő – alkotmányból levezethető – kötelezettsége nem terjedhet ki a gyermek minden online tevékenységére, az az úgynevezett médiaműveltség és még tágabban az online kompetenciák kialakításában töltheti be szerepét⁴³. Különös tekintettel arra, hogy – mint az az elméleti alapvetésből is kitűnik – a kiskorú már nemcsak mint veszélyeztetett, hanem mint agresszor is jelen lehet az online térben. Ezért az infokommunikációs eszközök használata esetén kulcskérdéssé válik a szülő kompetenciáinak fejlesztése és számára fogódzók meghatározása.

A médiajog gyermekvédelmi rendszere elveinek kiterjesztése az online interakciókra – az iménti újraértelmezéssel – tehát lehetővé teheti, hogy az egymás mellett élő médiajogi védelem és az online bűnmegelőzés hasonló érveket alapul véve segítse a gyermekek online normakövető magatartásának kialakulását.

⁴² Nyakas Levente: i. m. 305. o.

⁴³ Uo. 311. o.

Összességében a szülő szerepe – az online kompetenciák fejlesztése tekintetében – hasonlatos lehet a médiaszabályozás kiskorúvédelmi elveihez, viszont annak kereteit csak a letisztult állami szerepvállalás, a megfelelő szabályozási és önszabályozó környezet, illetve a kiforrott, szülői-nevelői szerepekkel is számoló bűnmegelőzési stratégiák képesek konkretizálni. A kérdés valójában ugyanaz, mint a lineáris médiaszolgáltatások esetében: hogyan adhatunk eszközöket a szülőnek a gyermeke (online) szocializációjának elősegítése érdekében? Képes-e az állam a televíziós tartalmak elleni védekezés gyengéseit felülvizsgálni és egymással összekapcsolódva, de mégis külön értelmezni a médiajog és a bűnmegelőzés gyermekvédelmi céljait a web 2.0 egyedi feltételrendszerében?

*Néhány általános és konkrét példa
az állam mint első védelmi pillér szerepéről
az online jogsértések megelőzésében*

Az állam normatív szerepének kérdése, illetve az online színterek kapcsán felvetődő jogalkotási kötelezettségek már nem először kerülnek terítékre. Papp János Tamás tanulmányában például a közösségi média kvázi állami szerepköreinek terjeszkedéséről ír, ami joggal vetheti fel az állam aktivitásának szükségességét e téren.⁴⁴ Mint írja, az online közösségi „média” társadalmi beágyazottsága az elmúlt években olyan mértéket öltött, amely felveti e rendszerek közszolgáltatásként való működését. Az internet mindennapi élettérré vált, amelyen belül a szabályozás és a szabályozhatóság, a normaalkotás, illetve e normák betartatása magánvállalatok kezében van.⁴⁵ A „szabályozatlanság”, illetve pusztán önszabályozás azonban az európai joggyakorlat következtében egyre inkább megkérdőjeleződik, így a későbbiekben felvetődhet akár az online közösségi média szereplőinek mélyrehatóbb szabályozása is.

Magyarországon e regulációs igény még ugyan nem annyira erős az állam részéről, mint egyes nyugat-európai államokban – amelyekben már láthatunk példákat a Google, a Facebook és egyéb internetes vállalatokkal szemben állított követelmények meghatározására –, hazánkban is találunk kezdeményezéseket a jogértelmezésre. Ilyen például az MTE és az Index kommentügye, amely életre hívta a 19/2014. (V. 30.) alkotmánybírósági határozatot, majd

⁴⁴ Papp János Tamás: i. m. 403–425. o.

⁴⁵ Uo. 408–410. o.

egészen Strasbourgig jutva határozathozatalra készítette az Emberi Jogok Európai Bíróságát.⁴⁶

A magyar Alkotmánybíróság határozatában a következőképp foglalja össze e folyamat lényegét: „Az internet nem jogmentes terület, az internetes kommunikációban tanúsított emberi magatartások és formák a jogi szabályozás tárgyát képezhetik. Alkotmányossági szempontból tehát az új technológiák által nyújtott tereken és felületeken, valamint kommunikációs csatornákon – így az interneten zajló nyilvános kommunikációban érvényesítendőek az Alaptörvényben rögzített alapvető jogok és kötelezettségek.”⁴⁷

Az Alkotmánybíróság határozata nem a gyermekvédelem kérdéseire koncentrált ugyan, az internetes kommunikációhoz alkotott döntő meglátása mégis értelmezhetővé teszi számunkra az állam azon feladatát, hogy meghatározza az interneten zajló kommunikáció kereteit. Ez azt is jelenti, hogy az állam által alkotott szabályok, így például a büntető törvénykönyvben szereplő információs rendszer és adat elleni bűncselekmények, az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele intézkedés, vagy az internetes csalás kodifikációja, illetve nagy általánosságban az elektronikus kereskedelmi szabályok, az elektronikus hírközlési szabályok és adatvédelmi szabályok a folyamatosan új utakat kitaposó joggyakorlatokkal karöltve, elegendő indokot szolgáltatnak az online tér szabályszerűségeihez szükséges tudásanyag megalkotására.

E tudásanyag részeként megjelentek különböző európai uniós iránymutatások, de – a teljesség igénye nélkül – a digitális gyermekvédelmi stratégián és a nemzeti bűnmegelőzési stratégián keresztül Magyarország is a gyermekek online kompetenciáinak fejlesztésére, a fejlődés mederben tartására, és a „digitális állampolgárság” kereteinek megalkotására vállalkozott. A továbbiakban e három terület főbb irányvonalainak rövid bemutatására vállalkozom.

Európai példák

A jogi rendezés feladatai mellett az online gyermekvédelmi intézményrendszer kiépítése tekintetében is történt előrelépés. Ennek keretében készült el az Európai Parlament és a tanács 2011/92/EU irányelve, amely a gyermekek szexuális bántalmazása és kizsákmányolása mellett a gyermekpornográfia el-

⁴⁶ Lásd bővebben Kóhidi Ákos: A jogsértő internetes tartalommal szembeni jogi eszközrendszer. In: Koltay András – Török Bernát (szerk.): i. m. 375–402. o.; Klein Tamás: A tárhelyszolgáltató „omnipotens” felelőssége mint alkotmányjogi problematika. In: Koltay András – Török Bernát (szerk.): i. m. 349–374. o.

⁴⁷ 19/2014. (V. 30.) AB határozat.

leni küzdelemről is tartalmaz iránymutatásokat. Emellett láthatunk olyan szerveződések, mint a Better Internet For Kids koalíció létrehozása, vagy a már említett Safer Internet Program. A részletszabályokig hatoló online gyermekvédelmi szemléletre pedig jó példa a 2018-ban hatályba lépő új adatvédelmi rendelet⁴⁸, amely a gyermekek személyes adatainak védelmével kívánja csökkenteni az interneten megjelenő veszélyeket.

A gyermekek online jogsértéseinek megelőzése azonban elsősorban a cyberbullying területén megfogalmazott programokban ragadható meg. Az Európai Parlament *Cyberbullying among young people* című tanulmánya⁴⁹ a cyberbullying területén foglalja össze a megoldásra váró feladatokat, annak felépítése azonban nagyjából a gyermekek áldozati szerepére koncentrál, a megelőzés tekintetében pedig kiemelten kezeli a digitális kompetenciák fejlesztését. Mindazonáltal a jogsértések elkövetésének megelőzésében nem kíván újabb eszközöket kialakítani.

Érdeemes továbbá megemlíteni az Európai Bizottság támogatási rendszerében végrehajtott Tabby programot⁵⁰, amely hazánkban az ESZTER Alapítványon keresztül kívánt gyermekvédelmi eredményeket elérni. A program a gyermekek iskolai nevelésének egyes elemeire épít, abban a szülői részvétel elősegítése, illetve a szülői kötelezettségek kérdése nem szerepel.⁵¹ A kiskorúak által elkövetett jogsértések tehát már megjelennek az Európai Unió horizontján, a szülő általam vizsgált „elhelyezése” jóval kisebb hangsúlyt kap e vizsgálódás során.

48 Az Európai Parlament és a tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=EN>

49 Cyberbullying Among Young People. Study for the LIBE Committee. European Parliament, 2016. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571367/IPOL_STU\(2016\)571367_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571367/IPOL_STU(2016)571367_EN.pdf)

50 A felmérés Magyarországon 2011 és 2015 között zajlott. A kutatás érdekessége, hogy míg hazánkban a kérdőíveket kitöltő hatszáz gyermek közül százhuszonkilenc válaszolta, hogy a kitöltés előtti fél évben egyszer-kétszer vagy néhányszor bántalmazták az iskolában, negyven kitöltő pedig legalább heti rendszerességgel volt iskolai erőszak áldozata, addig csupán huszonkét válaszoló vallotta azt, hogy zaklatta osztály- vagy iskolatársát. T.A.B.B.Y., avagy iskolai bántalmazás az interneten – a magyarországi kutatás eredményei. 2013. 5. o.

<http://www.eszteralapitvany.hu/wp-content/uploads/2013/03/Iskolaknak-TABBY-2013.03.12..pdf>

51 Parti Katalin: A megfélemlítés (bullying) szabályozása Magyarországon és külföldön. In *Medias Res*, 2016/1., 132. o.

Magyar példák

E fejlődés Magyarország digitális átalakulása során is hasonló tendenciát mutat: mind a gyermekek online veszélyekre való felkészítését célzó Digitális Gyermekvédelmi Stratégia, mind a hagyományosabb, bűnmegelőzés céljával született Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia periférián tartja a gyermekek online jogsértéseinek megelőzésére hivatott eszközrendszer kézzelfogható, érthető és alkalmazható kialakításának előirányzatát, illetve háttérbe szorítja a szülő szocializációs szerepének hangsúlyozását e téren.

A digitális gyermekvédelmi stratégia⁵²

Magyarország szerepvállalására áttérve a 2015-ben kormányzati berkekben elindított digitális jólét programról, illetve kifejezetten annak digitális gyermekvédelmi stratégiájáról⁵³ szükséges néhány szót ejtenem, hiszen a stratégia a gyermekek online szocializációjának elősegítése tekintetében jó alapja lehet az állami szerepvállalásnak.

Bár annak gyakorlati eredményei még kevésbé látványosak, a tekintetben fontos, hogy ismerteti az online jogsértések széles körét, meghatározza azokat a jogszabályokat, amelyek felhívhatók az egyes jogsértések során, illetve strukturálja az országban megtalálható, online térrel foglalkozó állami és a civil szervezeteket, illetve egyéb szereplőket.

Céljait tekintve a stratégia három alappillére épül: megtalálható benne a tudatosítás és médiaműveltség elősegítésének igénye, a védelem és biztonság pillére, illetve a szankcióalkalmazás és segítségnyújtás eszközeinek ismertetése.⁵⁴ E három tényező alpontjait áttekintve azt láthatjuk, hogy céljainál – hasonlóan az előbbieken olvasható médiaszabályozási analógiához – számos ponton keveredik egymással az online tér „médiium” jellege, illetve a web 2.0 által kialakuló közösségi tér jellege. A lehetséges veszélyek felsorakoztatása esetén például konkrétan a médiaszöveg fogyasztásáról, illetve a média által közvetített ártalmakról értekeznek.⁵⁵

⁵² Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiája.

<http://www.kormany.hu/download/6/0e/c0000/Magyarorsz%C3%A1g%20Digit%C3%A1lis%20Gyermekv%C3%A9delmi%20Strat%C3%A9gi%C3%A1ja.pdf>

⁵³ 1488/2016. (IX. 2.) kormányhatározat a gyermekek számára biztonságos internetszolgáltatás megteremtéséről, a tudatos és értékteremtő internethasználatról és Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiájáról.

⁵⁴ Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiája... i. m. 8. o.

⁵⁵ Uo. 9–12. o.

A tudatosság növelésében részt vevő szereplők ismertetése során a stratégia összemossa a médiatudatosság területét és az online közösségi terek használatát, így a média és a piaci szereplők feladatait is. Ez viszont nem feltétlenül probléma, hiszen az előbbiekben vázolt hasonlóság következtében a médiaszabályozás gyermekvédelmi szemléletének átvétele számos ponton alapköve lehet a gyermekek online jogkövető magatartása elősegítésének.

A médiaszabályozás – mint azt az előbbiekben olvashattuk – és például a Médiatanács tevékenységi köre kényelmesen beilleszthető a tudatosítás rendszerébe, de az online devianciák megelőzéséhez, így különösen a cyberbullyinghoz, vagy az online zaklatáshoz kevés közvetlen kapcsolat fűzi.

A digitális gyermekvédelmi stratégiában szereplő célkitűzések kiterjednek az online tér szinte minden szegmensére. A stratégia állást foglal a gyermekek bűncselekményektől való védelmében, mégsem terjed ki a gyermekek online jogsértő magatartásainak lehetséges gócpontjaira. Erre mindössze néhány, mégis fontos utalást találhatunk. Ilyen egyrészt a gyermekeket veszélyeztető tartalmak körén belül a cyberbullyingra és annak típusaira való figyelemfelhívás⁵⁶, másrészt a büntető törvénykönyv szerinti szankcióalkalmazás összegzése alfejezetben – a közvetítői eljárás lefolytatásának ismertetése során – már megjelenik a kiskorú mint a jogsértés elkövetője⁵⁷.

E két szemléletrendszer végső soron mégis rokonnak tekinthető, hiszen céljaik azonosak, valamint ugyanazt a – gyermekek által használt – online teret szabályozzák. Az ott lévő „frontális tartalmak”, így a sajtótermékek és a web 2.0-ban generált tartalmak és interakciók inkább csak eltérő részei az online térnek és azok nem feltétlenül választhatók el egymástól.

A szülő tudatosítási szerepével kapcsolatban előrelépés, hogy a stratégia már felismeri annak legfőbb hibáit. Rávilágít ugyanis arra, hogy a szülő kompetenciájának növelése kulcskérdéssé válik a technológia használata során, hiszen ha „*a gyermekek oktatásában, nevelésében szerepet vállaló személyek nem rendelkeznek a tudatos internethasználattal kapcsolatos információkkal, valamint ezek átadásának szándékával és képességével, úgy az súlyos következményekkel járhat*”⁵⁸. A stratégia a probléma kulcspontjának a szülők veszélyekkel kapcsolatos ismereteinek hiánya mellett a passzivitást, a problémák elhárítását tekinti, amelynek oka a tekintélyvesztéstől való félelem. A szülői szerepek konkrét meghatározásáról, illetve ismereteik kiterjesztésének módjáról azonban e dokumentum sem értekezik.

56 Uo. 22–23. o.

57 Uo. 57–58. o.

58 Uo. 16. o.

Összességében a digitális gyermekvédelmi stratégia a klasszikus értelemben vett „védelmi” funkcióját ellátja. Tartalmazza az online tér mindkét területével, így a médiatartalmakkal és az „interakciós” ártalmakkal szembeni megelőzési és bejelentési ismereteket, valamint a szülők felelősségére is felhívja a figyelmet.⁵⁹ Az online tér kriminológiai és társadalomtudományi felméréseinek ismeretében azonban állítható, hogy igény lenne a gyermekek aktivitásának értelmezésére és a kompetenciafejlesztés idősebb generációk által történő kezdeményezésére is, hiszen az internet olyan kétirányú sztráda, ahol a gyermekek már nem pusztán az ártalmak elszenvedőiként vagy a tartalmak címzettjeiként jelennek meg, online szocializációjuk során lényegi kérdéssé válik jogkövető magatartásuk – akár kontrollokon keresztül – elősegítése is. Mindez azért fontos, mert az online térben szorosabb kapcsolat lehet a gyermeket érő hatások, a gyermek aktivitása és az esetleges jogsértések között, mint a pusztán absztraktabb hatásokat eredményező írott vagy audiovizuális médiatartalmak esetén, amely hatások csökkentése a gyermeknevelés korai szakaszának egyik legfontosabb kérdésévé válik napjainkban.

A folyamat felismerésére és a jogtudatosság elősegítésére akár a stratégiában feltüntetett eszközök egy része is alkalmas lehet, mindamelllett az államnak fel kell ismernie, hogy az online térben nem csak a gyermekek fogyasztói szerepeire szükséges figyelmet fordítani, a médiajogon és az általános gyermekvédelmen túl már bűnmegelőzési célokat is szem előtt kell tartanunk.

A nemzeti bűnmegelőzési stratégia⁶⁰

A digitális gyermekvédelmi stratégiához hasonlóan e dokumentumban is megjelenik a médiaártalmak kérdése, illetve nagy figyelmet fordít az állam a gyermekek ártalmakkal szembeni védelmére nemcsak az offline, de az online térben is, mégis csak korlátozottan tér ki a gyermekek online interakcióira. A gyermekek online „élete” szintén egyoldalú kérdéssé válik, és az ártalmaktól való – főleg szituációs – védelemre redukálódik.

A stratégia céljai kiemelten a szituációs bűnmegelőzés vívmányaira fókuszálnak, elvi háttérének ismertetése során mégis kijelenti: az elkövető, az áldozat és a bűncselekményi szituáció minden lehetséges aspektusának vizs-

⁵⁹ A digitális gyermekvédelmi stratégia végrehajtásának eddigi eredményeként 2016 végén megszületett a stratégia intézkedési terve is, amelynek végrehajtása 2017–2018-ban történik, és a gyermekvédelmi jelzőrendszer működését hivatott a gyermekek online környezetben történő veszélyeztetése esetére alkalmazhatóvá tenni. Ennek gyakorlati eredményeiről azonban még nem állnak rendelkezésre adatok. http://hirek.nkp.hu/letoltes/36569_2017_KOZNEVTART_melleklet_Gyvt

⁶⁰ 1744/2013. (X. 17.) kormányhatározat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013–2023).

gálatára épít. „Az állam a bűnözésért viselt felelősségének egy részét a társadalom egyéb szegmenseire – az önkormányzatokra, a közösségekre, az üzleti szférára, az egyházakra és végső soron az állampolgárra – telepíti.”⁶¹

A stratégia több ponton is kapcsolódik olyan szakpolitikákhoz, mint a gyermekvédelem, az oktatáspolitikáé, az ifjúsáspolitikáé és a kiberbiztonságé, ezek szélesebb körű kifejtésére nem fektet súlyt. Jelzi, hogy a speciális felkészültséget igénylő bűnmegelőzési kérdésekkel (például korrupció, környezetkárosító bűncselekmények) nem kíván foglalkozni.⁶²

Ennek szellemében a későbbiekben is csak néhány mondatban vetődik fel a – szintén speciális területként kezelt – online bűnmegelőzés problémája. A gyermek- és ifjúságvédelem területén kiemelt figyelmet fordít a stratégia azokra a nevelési és kulturális színterekre, amelyek szerepe elengedhetetlen „a fiatalok védelmében, a védelmi mechanizmusok kialakításában, az erkölcsi normák közvetítésében, az emberré válásban, a jogkövető magatartás kialakításában”⁶³. Az online bűnmegelőzés szempontjából így a szemlélet ugyanaz, mint a hagyományos bűnmegelőzés esetében (család, nevelési-oktatási intézmények és hasznos szabadidő-eltöltés), annak tartalmára kevés súlyt fektet az állam, mely szemlélet a digitális gyermekvédelmi stratégiában már mutat némi eltérést.

A kontrollok kialakításának megteremtése a stratégiában is fontos szerephez jut. Az online szocializáció szempontjából is tanulságos a gyermek- és ifjúságvédelmi fejezet azon tételmondata, amely szerint mindennapi életünket írott és íratlan szabályok határozzák meg, amelyek megismerése és megtanulása a gyermekek alapvető érdeke, saját biztonságuk egyik sarokköve. A szabályok ismerete segíti elő, hogy a gyermekek felismerjék a diákcsínyek és a büntető törvénykönyvben szereplő tényállások közötti különbséget. E határok átlépése a szabályok megismerésén és bensővé tételén keresztül csökkenthető.⁶⁴

A stratégia a gyermekek online védelmének fontosságát a viktimizáció megelőzésében látja, a média és az internet veszélyeit tartalmazó fejezet anynyiban mégis előremutató, hogy szót ejt az internet elkövetővé válás szempontjából kiemelkedő kockázatot jelentő minőségéről, tudomásul véve, hogy „a közösségi portálok használata nemcsak vonzó a fiatalok körében, hanem a közösségi életük nagy része ebben a kibertérben játszódik”⁶⁵.

61 Uo. 2.2. pont.

62 Uo. 2.3. pont.

63 Uo. 8.2. Gyermek- és ifjúságvédelem.

64 Uo.

65 Uo. 8.2.5. pont.

A stratégia két megelőzési programot kínál a gyermekek áldozattá válásának csökkentéséhez. Egyrészt a biztonságos internethasználatot célzó intézkedés⁶⁶ – hasonlóan az előbbi dokumentumhoz – a széles körű és naprakész tájékoztatásra szorítkozik, mely programpontra a kis- és oktatófilmek, valamint honlapok elkészítésének tervét tartalmazza.

Másrészt az online veszélyek megismerésére tűzi ki célul a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Bűvösvölgy Programjának bűnmegelőzési célú bővítését is. Az intézkedés a Bűvösvölgy Médiaértés-oktató Központ oktatási tematikájának kibővítését tartalmazza⁶⁷, amely az új médiával kapcsolatos bűnmegelőzési történetek kidolgozásával hivatott növelni az intézménybe látogató diákok felkészültségét.

A stratégia a szülői szerepekkel, illetve konkrétan a szülők online tudatosítási kötelezettségeivel kapcsolatban nem tartalmaz ismereteket. Annak 2018–2019-es intézkedési terve⁶⁸ pusztán az iskolai közegre koncentrál, e területen azonban két nagy előrelépést is tartalmaz: a Tabby program és más egyéb online zaklatást megelőzni és kezelni kívánó program eredményeként részévé vált a cyberbullying-kampányok elindításának cselekvési programja, illetve elsődlegessé vált az online veszélyek feltérképezése és megelőzése is.⁶⁹

Összességében e két stratégia pozitív irányba tolja el Magyarország online tudatosítási, médiaértési és bűnmegelőzési törekvéseit. Digitális gyermekvédelmi stratégiánk előremutatóan összegzi az interneten felbukkanó tartalmak által közvetített veszélyeket, és figyelmet fordít az online jogsértések elleni védelmi ismeretek kibővítésére is. A nemzeti bűnmegelőzési stratégia pedig célul tűzte ki az online gyermekvédelem megerősítését, amelynek eszközeit az oktatási rendszer keretein belül képzeli el a jogalkotó.

E két stratégia iránymutatásai bizonyos előrelépést jelentenek az állam számára, mindazonáltal az ártalmaktól való védelem mellett a gyermekek családon belüli védelme, a szülői kompetenciák növelése csak kevésbé van jelen. Számos helyen összefolyik az online tartalmak „médiaként” való azonosítása és a kommunikáció során felvetődő ártalmak megelőzésének kérdé-

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ Uo.

⁶⁸ 1838/2017. (XI. 9.) kormányhatározat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiával összefüggésben egyes kormányhatározatok módosításáról, valamint a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia 2018-2019. évekre szóló intézkedési tervéről. Az 1166/2016. (IV. 6.) kormányhatározat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia 2016-2017. évre szóló intézkedési tervéről nem tartalmaz az online bűnmegelőzésre vonatkozó intézkedést, így ennek tárgyalására nem térek ki.

⁶⁹ Mindkét program 2018-ban veszi kezdetét, így az elkövetői szerepekkel kapcsolatos tudatosítás megléte jelenleg még a jövő kérdése. 1838/2017. (XI. 9.) kormányhatározat 3. melléklet 2.3. és 3.1. pont.

se is. Végül a szülői szerepek és kötelezettségek megismertetésének rövidsége mellett, hazánkban a gyermekek aktív közrehatásának felismerése és a megelőzési javaslatok kidolgozása szintén várat magára.

Zárógondolatok

Az online térben megvalósuló jogsértések megelőzése számos ponton függ az állam definíciós feladatainak ellátásától. Az internet terjedésével, illetve különösen annak kvázi „közszolgáltatássá” válásával egyértelműen súlyt kell fektetnünk az online térben is fellelhető és a gyakorlatban, illetve a jogalkotás által konkretizált jogszabályok ismeretének kiterjesztésére.

A jogtudatosság, illetve részben az online jogi normák relativizált volta ugyanis számos ponton nehézkessé teszi a szülő nevelési kötelezettségeinek teljesíthetőségét. Az államnak az interneten zajló kommunikáció értelmezése során – a médiajoghoz hasonlóan, illetve azt alapul véve – azonosítania kell azokat a beavatkozási pontokat, ahol képes a szülő számára eszközöket nyújtani feladata ellátásához.

Ennek részletszabályai jelenleg még mind elméleti, mind gyakorlati szinten több kérdést vetnek fel, mint amennyi választ adhatnak. Mégis egyre világosabbá válik, hogy a megfelelő szabályozáshoz a már ismertett három pillér szerepének kijelölésére van szükség. Meg kell tehát határozni az állam koordinációs szerepének tartalmát, az online tér statikus szereplőinek, így főként a tartalomszolgáltatók gyermekvédelmi (tudatosítási) kötelezettségeit, aminek segítségével megfelelő ismereteket kell adnunk a szülők kezébe.

A megfelelő társadalmi kontrollok kialakításában a szülő szerepének hangsúlyozása sem lehet kevésbé fontos, mint a gyermekek ártalmaktól való védelmének kívánalma, tekintve, hogy a gyermekek jogsértéseinek megelőzése és a gyermekvédelem az online térben ugyanazon érem két oldalát jelenti. Mint azt láthattuk, sem a digitális gyermekvédelmi stratégia, sem a nemzeti bűnmegelőzési stratégia nem helyez kellő hangsúlyt a szülői szint támogatására, illetve a tájékozottság növelésére. Azok elsősorban az általános tudatosítás igényével összegzik a hazánkban található, kifejezetten médiatartalmakhoz, illetve másodsorban a web 2.0 interaktív felületeihez kötődő ártalmakat és védelmi mechanizmusokat.

Jelen tanulmány keretei között elsősorban az állam szerepvállalásának rétegeire, illetve a szülői kötelezettségek nyitott kérdéseire koncentráltam, mindamellelt e rendszerben a makroszint, így például a tárhelyszolgáltatók,

tartalomszolgáltatók és – nem kisebb jelentőséggel – az oktatási intézmények szerepének meghatározására is hasonló mértékű igény mutatkozik.

Ez a gyermekek online jogsértése megelőzésének fontosságát hangsúlyozó – szerteágazó jogterületeket vizsgáló – érvelés számos kérdést vet fel, annyiban talán mégis eléri a célját, hogy rávilágít az online tér szerteágazó kapcsolódási pontjainak összefüggésére és segít felismerni a feladatot, amely még előttünk áll: meg kell határoznunk a társadalom online szocializációjának azon sarokpontjait, amelyek segítenek leküzdeni az internet „vadnyugati stílusú” értelmezését és hozzájárulnak a felívelőben lévő online „felelőtlen-ségi” kultúra képének árnyalásához, megelőzve ezzel az online jogsértések korai elkövetését.